

УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЧЕ ВБРАННЯ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ВЗАЄМОВПЛИВИ

І. І. Мартинчук

Формування українського традиційного костюму залежало від звичаїв та вірувань, міжетнічних зв'язків, віддзеркалюючи світогляд суспільства, родини. Костюм віддзеркалював ставлення людей до різних зовнішніх факторів, підкреслював їхній віковий, соціальний стан. Окрім того, у традиційному костюмі втілювались художньо-естетичні погляди та етичні оцінки людей, що робило його важливим елементом народної культури. Тому дослідження повсякденного життя через характеристику народного вбрання допомагає у вивченні та розумінні досягнень і цінностей культури народу.

Зображення українського костюма, на нашу думку, найкраще представлено у наукових доробках В. В. Миронова та А. Ю. Перепелиці «Український костюм», В. А. Сушко і С. М. Кривоустової «Український та російський костюм на Слобожанщині», О. Ю. Косміної «Украинские народные костюмы» і «Традиційне вбрання українців», К. І. Матейко «Український народний одяг». Ці та інші праці відбивають історію формування комплексу українського традиційного одягу та містять описи окремих його деталей костюма.

Метою дослідження є розкриття значення традиційного костюму як виразу етнічної спільності українців різних регіонів на прикладі жіночого вбрання.

Форма і деталі українського жіночого одягу дуже різноманітні. На їх різноманіття вплинули і регіональні особливості, і багаті традиції українського повсякденного та святкового життя. Своєрідність жіночого костюма виявляється і в крої предметів одягу, і в загальному силуеті вбрання, і в складі частин костюма. Відзначається також різноманітність кольорових поєднань, декоративних обробок та прикрас.

Найбільшою строкатістю типів і різновидів елементів одягу, орнаментальних мотивів і прийомів у оздобленні народного одягу характеризується жіноче вбрання українок Закарпаття. Це розмаїття зумовлено географічним розташуванням, різноманітними історичними процесами, тривалим перебуванням краю в складі інших держав, мозаїчністю етносів і етнографічних груп, які спричинили культурні взаємовпливи у регіоні.

Комплект жіночого народного вбрання Закарпаття складається з сорочки, двоплатової пілки («запаски»), поясу («окрайка»), безрукавки («кептар»), сукняної куртки («сердак»), кожуха, хустки, прикрас та взуття. Гуцулки, одягались у запаски з цільними орнаментальними композиціями й гармонійним колоритом, виткані широкими контрастними однотонними смугами.

До коротких сорочок гуцулки одягали широкі спідниці («подолки») з домотканого лляного полотна. Крім того, заможні жінки одягали широкі сукняні спідниці («літники») вагою 7–8 кг. Ідентифікуючою ознакою гуцульських жіночих поясів («окрайок») були перетикані гладкі поперечні смужки («прутики») та декоративні стряпки на поздовжніх краях. За ними можна було відрізнити гуцулку від румунки. З поширенням запасок спідниці одягали лише жінки старшого віку. Поступово запаски стали основним поясным вбранням.

Найбільш оригінальним верхнім вбранням лемків була чуга («чуганя», гунька) – символ достатку та добробуту. Її носили навіть влітку на великі свята до церкви, крім цього вона була обов'язковим обрядовим елементом весільного одягу. Чуги носились накинутими на плечі, їх зашиті рукави часто використовувались як кишень, а тканий, спадаючий на плечі комір, при негоді слугував за комір. Заціпалася чуга на два ремені, які пришивалися спереду біля горловини і зачіплювалися за пряжку. Всі чугані були однакового крою, прямі, з

великим квадратним чи овальним коміром, що спадав на плечі, різнилися вони тільки оздобою, за якою можна було дізнатися звідки походить власник чугані. Цікаво, що вже з другої половини XIX ст. з суто жіночого вбрання, чугані перетворюються у чоловічій верхній одяг русинів, гуралів, бойків і гуцулів, що проживають на території сучасної Польщі, України, Угорщини та Румунії.

У XIX – на початку XX ст. жіночим плечовим вбранням Закарпаття були кофти («блужики») та жилети («лайблики») з фабричної тканини. З другої половини XIX ст. у селах масового поширення набувають хутрянні безрукавки («кожушки»). Допоміжним елементом виступають зелені та темно-вишневі трілисники.

У будові та формуванні одягу українців Карпат позначається західноєвропейський різностильовий вплив, де важливу роль відіграє традиційне угорське мистецтво із символікою слов'янських народів. Однак, незважаючи на незначні запозичення елементів одягу від інших народів, в цілому жіночий український костюм характеризується виразною етнічністю і оригінальними елементами, які не можна зустріти в жодному іншому національному костюмі.

У Поліссі найпоширенішими елементами жіночого одягу в XIX ст. були андарки, спідниці смугастого орнаменту. Заміна поясного одягу спідницею, найшвидше відбувалася в тих регіонах, де добре розвивалося фабричне виробництво. Наприкінці століття з'являються плахта, дерга, запаска. Заможні жінки носили коротку юпочку з краму, оздоблювали її бісером та вишивкою, шили з добротних тканин. Сорочка заможних панянок мала глибокий виріз, поверх якого одягали ліф з рукавами, що зашнуровувалися. Особливістю тодішнього та сучасного смаку є використання найяскравіших кольорів матерій та сукна. Темні кольори вживалися та й досі вживаються переважно для сумних подій.

Аналіз мотивів орнаментики, композиційних прийомів, розташування декору, функціональне призначення тісно пов'язані та взаємообумовлені, що дозволило з'ясувати фактори впливу на локалізацію народного строю. Так, на формування жіночого костюму Карпатської України здебільшого мали вплив угорці, які населяли окраїни Закарпатської низовини вздовж кордону, де відчутні найсамобутніші риси в структурі та будові костюму. В оздобленні традиційного одягу Полісся, Середнього Подніпров'я знаходимо декоративні елементи білоруського, російського строю, які не підміняють українські мотиви, а несуть допоміжну декоративну роль, збагачують загальний образ всього ансамблю.

На наш погляд, різниця костюмів у регіонах України пояснюється близьким спілкуванням з сусідніми народами, тому в північно-західних областях жіночий костюм має схожі риси з польським костюмом, для Поділля характерними є елементи та орнаменти молдавського костюму, його мотиви. А от такі регіони, як Полісся та Середнє Придніпров'я більше зберегли етнічні кольори та стилістику. Тому традиційне вбрання саме цих регіонів прийнято вважати етнічно українським.

Безсумнівною вважаємо той факт, що на формування традиційного костюму українців вплинуло прикордонне розташування, культурно-побутові взаємини з сусідніми народами. Тому й у традиційному жіночому костюмі сучасної Росії, Білорусі, Угорщини, Польщі присутні українські елементи й мотиви.

Отже, формування українського традиційного одягу відбувалось у тісному взаємозв'язку із сусідніми європейськими народами. В цілому український стрій характеризується виразною етнічністю і оригінальними елементами, є наслідком не прямого запозичення, а результатом етнокультурної спорідненості народів.

Традиційні та найбільш поширені форми українського жіночого костюма були сформовані до початку XIX ст., але й до сьогодні залишаються актуальними, тому є важливим джерелом пізнання етнічних процесів.